

פרשת בלק – קללת אחיה וברכת בלעם

על הפסוק "ולא קם נביא עוד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ ה' פְּנִים אֶל פְּנִים" (דברים לד י) דרשו רבותינו בספרי: "בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ואיזהו? זה בלעם בן בעור" (ספרי וזאת הברכה). דרגתו של בלעם בנבואה הייתה גבוהה כל כך שהוא היה יודע מתי הקב"ה כועס, והוא רצה לכוון את הקללה שלו לאותו רגע שהקב"ה כועס וכך תחול קללתו. כך דרשו רבותינו את הפסוק בספר תהלים (ז יב) "אל זעם כָּל יוֹם" ואמרו במסכת ברכות (ז.ז) שהקב"ה כועס בכל יום, וכמה זמן כעסו? רגע. וכמה זמן "רגע" זה? אמרו רבותינו שאם נחלק שעה ל-58,888 חלקים נקבל את הזמן שבו הקב"ה כועס. בלעם היה יודע לכוון בדיוק את הרגע שבו הקב"ה כועס.

התוספות במסכת ברכות (ז.ז. ד"ה שאלמלי) שאלו: מה היה בלעם יכול לקלל בזמן קצר כזה? ותשובתם שבלעם היה יכול להגיד: "כלם!" – שהקב"ה יכלה את עם ישראל. ומדוע לא קילל בלעם את עם ישראל? משום שבמשך כל אותם ימים לא כעס הקב"ה. ועל כך אמר בלעם לבלק: "מה אָקֵב? לא קִבֵּה אֶל! ומה אָנֹכִי? לא זָעַם ה'!" (כג ח).

ומדוע קיבלו אומות העולם נביא בדרגה גבוהה כמו משה רבנו? עונים על כך חז"ל (סדר אליהו רבה, כח, יב), שכאשר ישפוט הקב"ה את אומות העולם על מעשיהם הרעים, הם יטענו כלפיו: "אם היית נותן לנו נביא כמו משה, היינו גם כן מקיימים את התורה", לפיכך, כדי שלא לתת להם פתחון פה, "נתן להם הקב"ה את בלעם שהיה מעולה בחכמתו יותר ממשה" ובכל זאת לא האמינו בקב"ה.

במסכת ברכות (ז.ז) מובא בשם אביי שאפשר לדעת מתי כועס הקב"ה: בשלוש השעות הראשונות של היום, כשצבע הכרבות של התרנגול הופך מאדום ללבן, והוא עומד על רגל אחת – זהו זמן הכעס של הקב"ה. מספרת הגמרא שבשכנותו של רבי יהושע בן לוי התגורר מין (= כופר, כנראה נוצרי) שהיה מצער מאוד את רבי יהושע בן לוי ומטריד אותו בקושיות מפסוקים. רבי יהושע בן לוי רצה לקלל את אותו מין, ולכן לקח תרנגול, הסתכל עליו, וחיכה לאותו רגע שתלבין הכרבות כדי לקלל את אותו המין. ואולם, כשהגיע הרגע המיוחל שבו הלבנה הכרבות – נפלה תרדמה על רבי יהושע בן לוי, וכשהתעורר משנתו הסיק מכך רבי יהושע בן לוי שאין הקב"ה מעוניין שינצלו את רגע כעסו לקלל אנשים, ואפילו הם רשעים, שהרי נאמר: "טוב ה' לָלֵךְ, וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו" (תהלים קמה ט).

מרוב אהבת ה' לעם ישראל לא כעס ה' באותה תקופה, וכך לא הצליח בלעם לקלל, ובמקום זה בירך את עם ישראל. על ברכתו של בלעם אמרו רבותינו במסכת תענית (כ.ז): "טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מְבָרְכָה שֶׁבִּרְכָן בלעם הרשע: אחיה השילוני קילל את עם ישראל שהם יהיו כמו קנה:

"וְהָיָה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאֶשֶׁר יְנוּד הַקֶּנָה בְּמִים" (מלכים א יד טו), אבל בלעם הרשע בירך את עם ישראל שיהיו כמו ארז: "כְּאַרְזִים עָלֵי מִים" (במדבר כד ו).

בלעם בירך אותם שיהיו כעץ ארז העומד איתן כנגד כל הרוחות, אבל כשנושבת רוח חזקה מאוד, נשבר הארז ואין לו תקנה. כך איחל בלעם הרשע לעם ישראל שבהגיע חורבן - לא תהיה להם תקנה. בברכתו מוסתרת קללה.

לעומת זאת, אחיה השילוני אמנם קילל את עם ישראל, אך דימה אותם לקנה, ובדימוי זה מוסתרת ברכה: "מָה קֵנָה זֶה עוֹמֵד בְּמָקוֹם מִים וְגִזְעוֹ מְחַלֵּף וְשִׁרְשָׁיו מְרוּבִּין, וְאֶפִּילוֹ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזוֹת אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ אֶלָּא הוֹלֵךְ וּבָא עִמָּהּ, דְּמָמוּ הָרוּחוֹת עִמָּד הַקֵּנָה בְּמָקוֹמוֹ" – כשנושבת רוח חזקה מתכופף הקנה, ובשוך הסערה חוזר הקנה לעמוד נטוע במקומו. כך עם ישראל לעולם לא ייכחד, ולאחר שינוד ויגלה מארצו עתיד הוא לחזור למקומו בארץ ישראל.